

การสื่อสารการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเฟซบุ๊ก

Sasin Chalermmlarp

Communicating the anti - Mae Wong Dam movement via
Sasin Chalermmlarp Facebook

ลดาพรรณ สิงคิบุตร*

ดร.พรราชสีมา กุหลาบ**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการสื่อสารของศศิน เฉลิมลาภ เลขาธิการมูลนิธิสืบนาคะเสถียรในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊กส่วนตัวชื่อ Sasin Chalermmlarp รวมถึงการสื่อสารของผู้ใช้เฟซบุ๊ก และปัจจัยที่ทำให้ผู้ใช้เฟซบุ๊กมาร่วมการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ซึ่งนำโดยศศิน เฉลิมลาภในเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 การศึกษาครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเฟซบุ๊ก Sasin Chalermmlarp การสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งมีผู้ให้ข้อมูลหลักคือ ศศิน เฉลิมลาภ และการสนทนากลุ่มผู้ใช้เฟซบุ๊กที่มาร่วมการเคลื่อนไหว

ผลการวิจัยพบว่า แรงจูงใจที่ทำให้ศศินเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 คือการที่เขามองว่าการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบทางสิ่งแวดล้อม (EIA) ของโครงการเขื่อนแม่วงก์ไม่โปร่งใส และที่ผ่านมากการคัดค้านโครงการนี้ด้วยการยื่นหนังสือต่อภาครัฐและการสื่อสารประเด็นดังกล่าวต่อสาธารณะผ่านสื่อมวลชนไม่ทำให้รัฐชะลอการพิจารณาได้ ศศินในฐานะเลขาธิการมูลนิธิสืบนาคะเสถียร จึงวางแผนการเคลื่อนไหวร่วมกับเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ โดยใช้กิจกรรมเดินเท้าเป็นระยะทางกว่า 300 กิโลเมตร เพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ พร้อมทั้งกำหนดยุทธศาสตร์ในการเคลื่อนไหว 7 ยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) การเลือกช่วงเวลาการเดินทางในเดือนกันยายน ก่อนที่สภาผู้แทนราษฎรจะพิจารณาร่างพระราชบัญญัตินิรโทษกรรม และสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) จะพิจารณารายงานการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม 2) การใช้สมาร์ทโฟนระหว่างเดินเพื่อรายงานความเคลื่อนไหวผ่านเฟซบุ๊ก 3) การมีฐานผู้ติดตามจากการวิเคราะห์สถานการณ์น้ำท่วมใหญ่เมื่อพ.ศ. 2554 ซึ่งศศินเชื่อว่าน่าจะมาสับสนุนการคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ด้วย 4) ลักษณะเฉพาะตัวของศศินในฐานะแกนนำการเคลื่อนไหว 5) การเลือกวิธีการเคลื่อนไหวที่คนสนใจ คือการเดินทางเป็นระยะทางกว่า 300 กิโลเมตร

*ลดาพรรณ สิงคิบุตร: นิเทศศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

**ดร.พรราชสีมา กุหลาบ: อาจารย์ประจำภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

6) การกำหนดกลุ่มเป้าหมายการสื่อสารที่ชัดเจน คือ ชนชั้นกลางในเมือง และ 7) การเลือกใช้เฟซบุ๊กเพื่อสื่อสารสู่สาธารณะ เพราะเฟซบุ๊กทำให้การเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเป็นอย่างง่าย สะดวกและรวดเร็ว

การศึกษาการสื่อสารผ่านเฟซบุ๊กของศศิณีในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังการเดินทาง พบว่า เขาตั้งสถานะบ่อยที่สุดในช่วงระหว่างการเดินทาง สถานะส่วนใหญ่เป็นการรายงานสถานการณ์และบรรยายความรู้สึกของเขา เพื่อให้ผู้ติดตามได้ทราบสถานการณ์อย่างต่อเนื่องและใกล้ชิดมากกว่าเป็นการให้ข้อมูลเชิงวิชาการ เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้รับสาร ผลการวิจัยยังพบว่า ผู้ใช้เฟซบุ๊กมีส่วนร่วมในการคัดค้านเคลื่อนไหวเพื่อการสร้างเขื่อนแม่วงก์ทั้งบริบทออนไลน์และออฟไลน์ โดยความเข้าใจต่อเรื่องการสร้างเขื่อนแม่วงก์มีผลต่อการเข้าร่วมการเคลื่อนไหว นอกจากนี้ ปัจจัยที่มีผลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมการเคลื่อนไหวของผู้ใช้เฟซบุ๊ก ประกอบด้วย ฐานคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ การทำงานที่เกี่ยวกับเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ บุคลิกลักษณะของผู้นำการเคลื่อนไหว ความศรัทธาในตัว “สืบ นาคะเสถียร” และมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร ความสะดวกในการเดินทางและรูปแบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตของคนเมือง การไม่เห็นด้วยกับนโยบายและกระบวนการที่ไม่โปร่งใสของรัฐบาลในขณะนั้น และปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ ความสงสัย ความบังเอิญ ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า เฟซบุ๊กจึงเป็นช่องทางที่ทำให้ผู้นำการเคลื่อนไหวสื่อสารเกี่ยวกับประเด็นที่เคลื่อนไหวได้อย่างสะดวกและรวดเร็ว ทำให้ผู้ติดตามทราบและกระจายข้อมูลต่อ รวมทั้งมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันได้ จนทำให้มีผู้มาเข้าร่วมเคลื่อนไหวในบริบทออฟไลน์ ดังนั้น การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์จึงเป็นการผสมระหว่างการสื่อสารผ่านกิจกรรมในบริบทออฟไลน์ควบคู่ไปกับการสื่อสารในบริบทออนไลน์ผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊กโดยแกนนำการเคลื่อนไหวและผู้เข้าร่วมในระดับต่างๆ

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the communication of Sasin Chalermarp, the secretary-general of the Seub Nakhasathien Foundation, in the movement against the construction of Mae Wong dam via his personal Facebook page titled Sasin Chalermarp; 2) to examine the communication of Facebook users concerning the movement; and 3) to study the factors that influence Facebook users to participate in the anti-Mae Wong dam movement led by Sasin during September 2013. Content analysis of Sasin Chalermarp's personal Facebook page, in-depth interview with Sasin as the key informant, as well as in-depth interview and focus group interviews with Facebook users who participated in the September 2013 movement were used in this study.

The findings show that Sasin's motives in organizing anti-the Mae Wong dam construction in September 2013 are the consideration of the project's Environmental Impact Assessment (EIA) report which he deemed non-transparent. Sasin and the environmental conservation network planned to organize an approximately 300-kilometer walk to express their opposition. This latest movement was based on seven strategies, as follows: 1) the timing of this walk, 2) the use of a smartphone to report real time events via Facebook, 3) the support from Sasin's followers who have known and followed him from his analyses of the Big Flood in 2011, 4) the unique characteristics of Sasin as a movement leader,

5) the use of interesting movement activities, 6) the clear focus on target group, and 7) the use of Facebook as a communication channel.

The findings show that Sasin posted Facebook statuses most frequently during the walk. Most statuses are situation reports and description of his feelings at that time instead of providing academic information. Sasin pointed out that he also changed his content creation to serve the audience's needs.

The findings also show that the majority of Facebook users participated in the anti-Mae Wong dam movement in both online and offline contexts. Their understandings of the issue also contribute to their taking part in the movement. Moreover, factors influencing the Facebook users' participation in the movement are: their perspectives on environment conservation, their works which associate with environment conservation networks, the characteristics of the movement leader, their belief in the late environmentalist "Seub Nakhasathin" and the namesake foundation, the convenience in travelling and participating in the event that suited urban lifestyle, their disagreement in the government's non-transparent policies and processes, and other factors such as curiosity and fortuity. The study shows that Facebook is a channel where movement leader can communicate conveniently and quickly so that followers are aware of the information, disseminate the information, and interact among one another. Therefore, the anti-Mae Wong dam movement sees offline communication via activity media and online communication via Facebook, created by both movement leader and different level of participants, working in tandem with each other.

บทนำ

วิกฤตการณ์มหาอุทกภัยครั้งใหญ่ในประเทศไทยเมื่อปี พ.ศ. 2554 ก่อความเสียหายอย่างรุนแรงต่อการดำรงชีวิตของประชาชน ภาคอุตสาหกรรม และพื้นที่ทางการเกษตร ภาครัฐจึงเร่งหาหนโยบายและมาตรการหลากหลายรูปแบบเพื่อป้องกันการเกิดวิกฤตการณ์อุทกภัยซ้ำรอย ข้อเสนอหนึ่งคือการสร้างเขื่อนแม่วงก์ในพื้นที่จังหวัดนครสวรรค์เพื่อแก้ปัญหาภัยแล้งและอุทกภัย โดยเป็นโครงการในความดูแลของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ต่อมา เมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2555 คณะรัฐมนตรีสมัยนายกรัฐมนตรียิ่งลักษณ์ ชินวัตรจึงมีมติเห็นชอบให้ดำเนินการก่อสร้างเขื่อนนี้ โดยมีวัตถุประสงค์คือเพื่อจัดหาแหล่งน้ำในอนาคตเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับเกษตรกรรมและการอุปโภคบริโภค (เครือข่ายเขื่อน, 2547) อย่างไรก็ตาม ภาคประชาสังคมตั้งข้อสังเกตว่าโครงการสร้างเขื่อนแม่วงก์ก็ยังไม่ชัดเจน โดยเฉพาะด้านความคุ้มค่าของโครงการ และการแก้ไขปัญหาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่อาจเกิดขึ้น (ศศิน เฉลิมลาภ, 2555) มูลนิธิสืบนาคะเสถียรนำโดยศศิน เฉลิมลาภ เลขานุการมูลนิธิ และเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจึงเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านโครงการดังกล่าวในเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 โดยการเดินเท้าเป็นระยะทางกว่า 300 กิโลเมตรเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์จากบริเวณพื้นที่โครงการสร้างเขื่อนที่อ.ลาดยาว จ. นครสวรรค์ สู่ปลายทางที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร พร้อมกันนี้ เขายังสื่อสารการเคลื่อนไหวครั้งนี้ผ่านเฟซบุ๊กส่วนตัว จนมีผู้มาร่วมเดินและชุมนุมที่หน้าหอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานครเพื่อคัดค้านโครงการนี้เป็นจำนวนมาก ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาการใช้เฟซบุ๊กในการเคลื่อนไหว

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

เพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ โดยวิเคราะห์การสื่อสารของศิลปินในฐานะแกนนำการเคลื่อนไหวผ่านเฟซบุ๊ก Sasin Chalermklarp ซึ่งเป็นเฟซบุ๊กส่วนตัวของเขา รวมทั้งศึกษาการสื่อสารของผู้ใช้เฟซบุ๊กที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหว และปัจจัยที่ทำให้คนเหล่านี้ออกมาช่วยการเคลื่อนไหว

ปัญหาการวิจัย

1. การสื่อสารของศิลปิน เฉลิมลาภ เลขานุการมูลนิธิสืบนาคะเสถียรในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊กส่วนตัวเป็นอย่างไร
2. การสื่อสารของผู้ใช้เฟซบุ๊กในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์เป็นอย่างไร และปัจจัยใดบ้างที่ทำให้ผู้ใช้เฟซบุ๊กมาช่วยการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ ซึ่งนำโดยศิลปิน เฉลิมลาภ

แนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

1. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายการสื่อสาร

ผู้วิจัยนำแนวคิดเครือข่ายการสื่อสารของกาญญา แก้วเทพ และคณะ (2549) มาใช้เพื่อศึกษาลักษณะการรวมตัวกันของกลุ่มผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ และลักษณะการสื่อสารภายในเครือข่าย รวมถึงปัจจัยแวดล้อมอื่นที่ทำให้เกิดการรวมตัวของเครือข่ายทั้งในโลกจริงและโลกเสมือน

นอกจากนี้ Mong (1987 อ้างถึงใน Seven Windahl, 1992, p. 77) ยังพูดถึงเรื่องความแตกต่างของบทบาทของบุคคลในเครือข่าย โดยแบ่งบทบาทของคนในกลุ่ม ได้แก่ บุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือพวกของเครือข่าย (Membership Role) บุคคลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง (Liaison Role) บุคคลที่มีความเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นๆ เป็นจำนวนมาก (Star Role) บุคคลที่มีการติดต่อสัมพันธ์กับคนอื่นๆ น้อยมาก จะไม่เผยแพร่ต่อ (Isolate Role) และ บุคคลที่ติดต่อระหว่างกลุ่มตัวเองกับกลุ่มภายนอกสังคม เพื่อนำสิ่งต่างๆ จากภายนอกเข้ามาเผยแพร่ในสังคมของตน (Boundary-spanning Role)

2. แนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์ (Online social network)

ผู้วิจัยนำแนวคิดเกี่ยวกับเครือข่ายสังคมออนไลน์จากงานวิจัยของภาสกร จิตรไคร์ครวญ (2553) และ วรินดา เปลี้นสี (2554) มาใช้เพื่อศึกษาประเภทของเนื้อหาและรูปแบบการนำเสนอเนื้อหาทางเครือข่ายสังคมออนไลน์ของศิลปิน เฉลิมลาภ และผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหว ทั้งยังใช้ทำความเข้าใจลักษณะของเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยเฉพาะเฟซบุ๊ก รวมถึงคุณสมบัติต่างๆ ที่แสดงให้เห็นถึงสถานการณ์ การรับรู้ ความรู้สึก ความสนใจ กระทั่งถึงพฤติกรรมกรรมมีส่วนร่วมที่เกิดขึ้นในโลกออนไลน์

3. ทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ (New social movements)

ผู้วิจัยนำทฤษฎีขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่ของไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2540) และงานวิจัยของโดม ไกรปกรณ์ (2548) มาใช้ศึกษากระบวนการสื่อสารของกลุ่มผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ โดยจะวิเคราะห์การเคลื่อนไหวของผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนที่นำโดยศิลปิน เป้าหมายการเคลื่อนไหว ประเด็นที่คัดค้าน ตลอดจนยุทธศาสตร์ที่ใช้ในการเคลื่อนไหว

4. แนวคิดเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ต (Cyberactivism)

ผู้วิจัยนำการศึกษาเรื่องการเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ตของ Rodrigo Sandoval และ J. Ramon Gil-Garcia (2014) และการผสานสื่อ มาวิเคราะห์ลักษณะการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ที่ศิลปินและผู้เข้าร่วมคัดค้านซึ่งกระทำผ่านเฟซบุ๊ก เพื่อศึกษาว่าเครือข่ายสังคมออนไลน์มีบทบาทในการขับเคลื่อนประเด็นนี้ได้อย่างไร โดย Sandoval และ Gil-Garcia (2014) ได้ออกแบบวงจรพัฒนาการของการเคลื่อนไหวคัดค้าน

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

โดยใช้เทคโนโลยีเครือข่ายสังคมออนไลน์ โดยแบ่งเป็น 4 ชั้น ดังนี้

- ชั้นที่ 1 การกระตุ้นให้เกิดเหตุการณ์ (Triggering event)
 - ชั้นที่ 2 การตอบรับจากสื่อดั้งเดิม (Traditional media response)
 - ชั้นที่ 3 การแพร่กระจายข้อมูลผ่านอินเทอร์เน็ต (Viral Organization)
 - ชั้นที่ 4 การโต้ตอบอย่างเป็นรูปธรรม (Physical response)
5. แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม

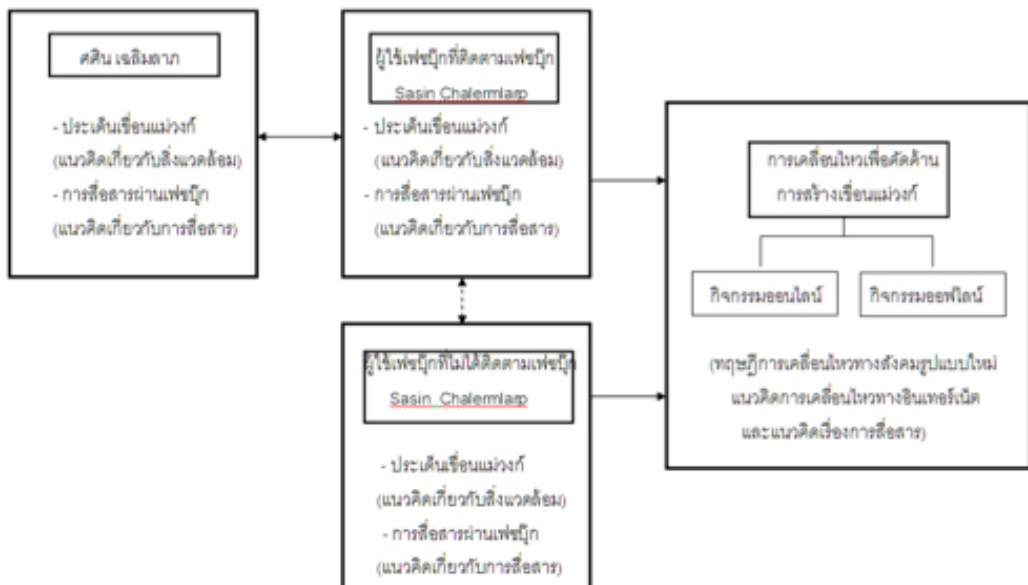
ผู้วิจัยได้นำการศึกษาวาทกรรมการพัฒนาและสิ่งแวดล้อม (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554) มาเป็นพื้นฐานในการวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหว ทั้งนี้ Barnes และ Gregory (1997 อ้างถึงใน ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554, น. 251-256) ได้แบ่งการศึกษารวมชาติและสิ่งแวดล้อมออกเป็น 5 กระแส ในกรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนมักเป็นการต่อสู้กันระหว่างแนวคิดในกระแสที่ให้ความสำคัญกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมากกับกระแสที่ให้ความสำคัญกับสิ่งแวดล้อมมากกว่ามนุษย์

6. แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารและสิ่งแวดล้อม

ผู้วิจัยนำการศึกษาเรื่องการสื่อสารและสิ่งแวดล้อมของกาญจนา แก้วเทพ (2556) และงานวิจัยของโดม ไกรปรกรณ์ (2548) มาใช้เพื่อทำความเข้าใจปัญหาสิ่งแวดล้อมในสังคมไทย ลักษณะการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนในอดีต และแนวทางการใช้สื่อเพื่อสื่อสารประเด็นสิ่งแวดล้อม ตลอดจนศึกษารูปแบบการใช้สื่อ การแสดงออก และการมีส่วนร่วมของผู้รับสารที่พลิกบทบาทมาเป็นผู้ส่งสารในยุค Web 2.0

ผู้วิจัยนำแนวคิดและทฤษฎีทั้ง 6 กลุ่มมาสังเคราะห์เป็นกรอบการวิจัย ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวคิดการวิจัย

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ระเบียบวิธีวิจัย

1. การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยวิเคราะห์รูปแบบ ประเด็น และวัตถุประสงค์ในการสื่อสารจากการตั้งสถานะ (status) ของศศิน เฉลิมลาภบนเว็บไซต์เฟซบุ๊กส่วนตัวบัญชี Sasin Chalermarp ในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังการเดินเท้า รวมระยะเวลาในการศึกษาทั้งสิ้น 74 วัน ระหว่างวันที่ 10 สิงหาคม ถึง 22 ตุลาคม 2556

2. การสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยสัมภาษณ์ศศิน เฉลิมลาภ เจ้าของเฟซบุ๊ก Sasin Chalermarp เกี่ยวกับแนวคิดและยุทธศาสตร์การเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ รวมถึงลักษณะและกระบวนการการสื่อสารผ่านเฟซบุ๊ก

3. การสนทนากลุ่มย่อย ผู้วิจัยเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยการสุ่มแบบเจาะจง (purposive sampling) และการสุ่มตัวอย่างแบบลูกโซ่ (snowball sampling) จำนวน 20 คน โดยเป็นผู้ใช้เฟซบุ๊กที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ ทั้งที่เป็นผู้ติดตามและไม่ได้ติดตามเฟซบุ๊ก Sasin Chalermarp ทั้งนี้ ผู้วิจัยเก็บข้อมูล 2 ประเด็น ได้แก่ 1) แรงจูงใจและการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหว 2) การใช้เครือข่ายสังคมออนไลน์ในการสื่อสารเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์

ผลการวิจัย

ผู้วิจัยแบ่งการนำเสนอผลการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน โดยส่วนแรกเป็นการวิเคราะห์การสื่อสารในการเคลื่อนไหวของศศิน เฉลิมลาภผ่านเฟซบุ๊กส่วนตัว และส่วนที่สองเป็นการวิเคราะห์การสื่อสารและปัจจัยในการเข้าร่วมการเคลื่อนไหวของผู้ใช้เฟซบุ๊ก

ส่วนที่ 1 การสื่อสารของศศิน เฉลิมลาภ ในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเว็บไซต์เฟซบุ๊กส่วนตัวชื่อ Sasin Chalermarp

ผู้วิจัยจะอธิบายยุทธศาสตร์ต่างๆ ในการเคลื่อนไหว รวมถึงวิธีการสื่อสารในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเฟซบุ๊ก

1.1 ยุทธศาสตร์ต่างๆ ในการเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ 7 ยุทธศาสตร์ได้แก่

1.1.1 การเลือกช่วงเวลาในการเดิน เป็นช่วงที่พระราชบัญญัตินิรโทษกรรมกำลังเข้าสู่การพิจารณาของสภาผู้แทนราษฎร และการประเมินผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) เขื่อนแม่วงก์ของสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) กำลังจะผ่านการพิจารณา

1.1.2 การใช้สมาร์ทโฟนสื่อสารในระหว่างเดิน เนื่องจากขณะนั้นกระแสการใช้สมาร์ทโฟนเริ่มแพร่หลาย ในขณะที่เดียวกันผู้รับสารเองก็มีความพร้อมที่จะใช้และสื่อสารด้วยเทคโนโลยีเหล่านี้

1.1.3 การมีฐานผู้สนับสนุนเดิมจากเหตุการณ์น้ำท่วมใหญ่ ศศินเริ่มเป็นที่รู้จักพอสมควรจากเหตุการณ์น้ำท่วมครั้งใหญ่เมื่อปีพ.ศ. 2554 ทำให้มี "เครดิต" (ความน่าเชื่อถือ) ในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการน้ำอยู่ก่อนแล้ว

1.1.4 ลักษณะเฉพาะตัวที่โดดเด่น ศศินสื่อสารด้วยการนำเรื่องราวชีวิตส่วนตัวมาผูกกับประเด็นที่สื่อสาร และสังเกตว่าทำให้ผู้ติดตามสนใจเรื่องที่เขากำลังพูดมากกว่าการให้ข้อมูลเชิงวิชาการ

1.1.5 การมีวิธีแสดงออกที่คนสนใจ ศศินเดินเป็นระยะทางกว่า 300 กิโลเมตร จากหน่วยพิทักษ์ป่าแม่เฒ่า จ.นครสวรรค์ ซึ่งเป็นพื้นที่ก่อสร้างเขื่อนแม่วงก์ มุ่งสู่ปลายทางที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร

1.1.6 กำหนดกลุ่มเป้าหมายชัดเจน ศศินเลือกที่จะไม่สื่อสารกับชาวบ้าน ผู้ซึ่งได้รับผลกระทบโดยตรงหากมีการสร้างเขื่อน แต่กลุ่มเป้าหมายที่แท้จริงคือคนเมืองที่ใช้เฟซบุ๊กและสื่อมวลชน ผู้ซึ่งเขาเชื่อ

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ว่าสามารถสร้างพลังต่อรองก็บรรลุมาได้

1.1.7 การเลือกใช้เฟซบุ๊ก ศศินเคยใช้ทวิตเตอร์มาก่อนและพบว่าทวิตเตอร์สื่อสารถึงผู้รับสารได้ไม่มากนัก จึงเปลี่ยนมาใช้เฟซบุ๊กตั้งแต่ปีพ.ศ. 2553 เพื่อเป็นอีกช่องทางหนึ่งในการสื่อสารข่าวของมูลนิธิสืบนาคะเสถียรเพิ่มเติมจากเพจมูลนิธิสืบฯ

1.2 วิธีการสื่อสารในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเฟซบุ๊ก

จากการวิเคราะห์การสื่อสารผ่านเฟซบุ๊กของศศิน เฉลิมลาภในช่วงก่อน ระหว่าง และหลังการเดินทางคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ พบว่า ศศินให้ความสำคัญกับการโพสต์ในช่วงระหว่างเดินทางคัดค้านมากกว่าช่วงอื่นๆ เห็นได้จากความถี่ในการโพสต์ โดยใช้รูปแบบการนำเสนออย่างหลากหลาย ทั้งภาพนิ่ง ข้อความลิงก์ คลิปวิดีโอ ซึ่งการผสมผสานรูปแบบการนำเสนอช่วยให้เนื้อหาที่น่าสนใจมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะการโพสต์ด้วยภาพนิ่งที่ศศินใช้มากที่สุด สอดคล้องกับงานวิจัยของอัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ (2553) ที่กล่าวว่ารูปภาพทำให้ผู้รับสารเข้าใจเหตุการณ์ได้ง่าย ช่วยขยายความการสื่อสารในรูปตัวอักษรและส่งต่อความรู้สึกจากผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร

นอกจากนี้ ในช่วงระหว่างการเดินทาง ศศินจะระบุสถานที่ (check-in) ในเกือบทุกสถานะเพื่อหลักฐานและเหตุผลเรื่องความปลอดภัย ส่วนหัวข้อของการสื่อสาร ส่วนใหญ่เป็นการถ่ายทอดความรู้สึกส่วนตัวมากกว่าการให้ข้อมูลเชิงวิชาการ เช่น แสดงความรู้สึกต่อเหตุการณ์หรือบอกภารกิจที่ทำในแต่ละวัน เพราะเขาพบว่าผู้ติดตามไม่สนใจข้อมูลเชิงวิชาการมากนักแต่กลับสนใจการโพสต์เกี่ยวกับชีวิตส่วนตัวของเขา

งานวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ของการสื่อสารใน 3 ช่วงมีความแตกต่างกันอย่างชัดเจน โดยช่วงก่อนและหลังการเดินทาง ส่วนใหญ่เป็นการนำเสนอเรื่องราวประสบการณ์ส่วนตัวที่ไม่เกี่ยวข้องกับการคัดค้านเขื่อน ส่วนในช่วงระหว่างเดินทาง ศศินจะเน้นการสื่อสารประเด็นเขื่อนแม่วงก์ สำหรับการใช้จ่าย ศศินใช้ภาษาที่เป็นตัวเองเพื่อให้เกิดความใกล้ชิดและสร้างสัมพันธภาพที่กระหว่างเขาและผู้ติดตาม ผลการศึกษาประเด็นนี้ สอดคล้องกับที่อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ (2553) ระบุว่า เนื้อหาที่มีความเป็นกันเองจะช่วยสร้างความรู้สึกร่วมกันระหว่างเจ้าของโปรไฟล์กับสมาชิก

ส่วนที่ 2 การสื่อสารและปัจจัยการเข้าร่วมกิจกรรมคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ของผู้ใช้เฟซบุ๊ก ผู้วิจัยจะแบ่งการนำเสนอผลการศึกษาในส่วนนี้ ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1) ความเข้าใจของผู้เข้าร่วมเกี่ยวกับการคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ 2) รูปแบบการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ และ 3) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์

2.1 กลุ่มตัวอย่างที่เข้าร่วมกิจกรรมมีความเข้าใจต่อประเด็นการคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ในระดับที่แตกต่างกัน โดยทุกคนมีความเข้าใจเบื้องต้นว่ารัฐบาลมีโครงการจะสร้างเขื่อนขนาดใหญ่ในพื้นที่ป่าและไม่เห็นด้วยที่จะมีการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม ผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระดับสูงจะติดตามประเด็นนี้มาโดยตลอด ได้แก่ ผู้ที่มีความสนใจประเด็นอนุรักษ์ ผู้ที่ศึกษาด้านสิ่งแวดล้อม ผู้ที่ทำงานในเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ ฯลฯ คนกลุ่มนี้มีความเข้าใจประเด็นความขัดแย้งค่อนข้างมาก สามารถอธิบายข้อมูลเพื่อสนับสนุนได้อย่างเป็นเหตุเป็นผล โดยเน้นในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรในพื้นที่ป่าแม่หวง กระบวนการจัดทำ ERIA ที่ไม่โปร่งใส ความคุ้มทุนของการสร้างเขื่อน และขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนผู้ได้รับผลกระทบเท่าที่ควร นอกจากนี้ คนกลุ่มนี้ยังเคยไปสำรวจความอุดมสมบูรณ์ของผืนป่าในบริเวณนั้นด้วยตนเอง จึงทำให้มีข้อมูลค่อนข้างมากและมีแนวโน้มในการตัดสินใจเข้าร่วมคัดค้านสูง ส่วนผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจในระดับปานกลางและระดับต่ำเป็นผู้ที่มาจากหลากหลายสาขาอาชีพ มีความหลากหลายของข้อมูล และมีเหตุผลในการเข้าร่วมที่แตกต่างกันไป

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

2.2 รูปแบบการมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์

2.2.1 การเคลื่อนไหวแบบออนไลน์ ส่วนใหญ่เป็นการเคลื่อนไหวผ่านการสื่อสารทางเฟซบุ๊กส่วนตัว และลงชื่อออนไลน์เพื่อสนับสนุนการคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ผ่านเว็บไซต์ change.org

2.2.2 การเคลื่อนไหวแบบออฟไลน์ นอกจากการเคลื่อนไหวที่ผู้คัดค้านเขื่อนกระทำผ่านเฟซบุ๊ก กลุ่มตัวอย่างมีส่วนร่วมในการคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์โดยการเคลื่อนไหวแบบออฟไลน์ ได้แก่ ร่วมขบวนเดินเท้ากับศศิน เฉลิมลาภ จัดหรือร่วมกิจกรรมก่อนและระหว่างการเดินเท้า ชักชวนคนอื่นไปร่วมกิจกรรม ชุมนุมที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่ง ลงชื่อคัดค้านที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่ง

2.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจเข้าร่วมเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ มีปัจจัยหลายประการที่ทำให้กลุ่มตัวอย่างตัดสินใจเข้าร่วมกิจกรรมคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ ได้แก่ ความสำคัญของประเด็นที่คัดค้าน ฐานคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ การทำงานที่เกี่ยวกับเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ บุคลิกลักษณะของผู้นำการเคลื่อนไหว ความศรัทธาในตัว “สืบ นาคะเสถียร” และมูลนิธิสืบ นาคะเสถียร ความสะดวกในการเดินทางและรูปแบบกิจกรรม การไม่เห็นด้วยกับนโยบาย และกระบวนการที่ไม่โปร่งใสของรัฐบาลในขณะนั้น และปัจจัยอื่นๆ ได้แก่ ความสงสัย ความบังเอิญ อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยพบว่า ผู้ที่เข้าร่วมการเคลื่อนไหวมักจะมีฐานคิดเรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่แล้ว จากนั้นจึงจะพิจารณาปัจจัยอื่นๆ ประกอบ เช่น ความสะดวกในการเดินทางไปร่วมกิจกรรม ข้อมูลสนับสนุนการคัดค้านที่สมเหตุสมผล แหล่งข้อมูลหรือผู้นำการเคลื่อนไหวที่มีความน่าเชื่อถือ ฯลฯ นอกจากนี้ ความเข้าใจต่อประเด็นที่ต้องการคัดค้านยังเป็นอีกปัจจัยสำคัญในการเข้าร่วมเคลื่อนไหว โดยผู้ที่มีความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นมากก็จะมีโอกาสเข้าร่วมกิจกรรมมากกว่าผู้ไม่ทราบที่มาที่ไปของการคัดค้านและการจัดกิจกรรม

อภิปรายผลการวิจัย

การคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ในฐานะการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่

ศศิน เฉลิมลาภ ในฐานะนักอนุรักษ์ให้ความสำคัญกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากกว่ามนุษย์ หรือ “Ecocentrism” เขาและกลุ่มนักอนุรักษ์จึงออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านการสร้างเขื่อนเพราะเห็นว่าโครงการขนาดใหญ่ของรัฐจะกระทบทรัพยากรธรรมชาติที่พวกเขาหวงแหน ซึ่งถือเป็นการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่แบบหนึ่ง (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2554)

การคัดค้านเพื่อคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ในเดือนกันยายน พ.ศ. 2556 เป็นการเคลื่อนไหวที่ไม่ได้ตีกรอบอยู่เพียงผู้ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงอย่างในอดีต แต่ได้ขยายขอบเขตกว้างออกไปยังกลุ่มนักอนุรักษ์ที่ลุกขึ้นมาเป็นตัวตั้งตัวตีในการเคลื่อนไหว กลุ่มนักอนุรักษ์ที่นำโดยศศิน เฉลิมลาภ ได้สื่อสารเกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รวมทั้งการตรวจสอบนโยบายและการทำงานของภาครัฐในโครงการเขื่อนแม่วงก์เพื่อให้เกิดผู้สนับสนุนที่เป็น “ชนชั้นกลางใหม่” (the new middle class) ซึ่งมีการศึกษาสูง รายได้ดี อาศัยอยู่ในเมืองและมีอาชีพในแขนงวิชาต่างๆ (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2540, น. 119-121) ทั้งยังไม่เพิกเฉยต่อประเด็นสาธารณะ ทั้งนี้เพราะเมื่อชนชั้นกลางเหล่านี้รวมตัวกันเป็นเครือข่ายจะทำให้การเรียกร้องหรือต่อรองประเด็นใดๆ กับรัฐมีน้ำหนักและเป็นที่สนใจของสื่อมวลชนมากขึ้น อีกประการหนึ่ง การสร้างเครือข่ายอาจไม่ใช่ปัจจัยหลักในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวทางสังคม แต่ยังมีองค์ประกอบอื่น เช่น การมีผู้นำการเคลื่อนไหวที่มีความน่าเชื่อถือและมีศักยภาพในการสื่อสาร สอดคล้องกับการศึกษาของวรรณิ พฤทธิถาวร (2530) ที่ระบุว่า การมีผู้นำจะทำให้ขบวนการขับเคลื่อนได้ง่าย ดังนั้น ในกรณีการคัดค้านเขื่อนแม่วงก์ การที่ศศิน เฉลิมลาภเป็นที่รู้จักของสังคมในฐานะผู้เชี่ยวชาญด้านการจัดการน้ำจากเหตุการณ์

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

มหาวิทยาลัยเมื่อปี พ.ศ. 2554 และมีตำแหน่งอยู่ในองค์กรอนุรักษ์ที่เป็นที่รู้จัก ทั้งยังสามารถนำเสนอข้อมูลเชิงลึกได้อย่างเป็นกันเอง เข้าใจง่ายและต่อเนื่อง จึงทำให้เขาเป็นผู้นำการเคลื่อนไหวที่มีความน่าเชื่อถือ

เฟซบุ๊ก: มิติใหม่ของการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อม

ศศิณใช้เฟซบุ๊กส่วนตัวชื่อ Sasin Chalermklarp ในการขับเคลื่อนเรื่องการคัดค้านโครงการเขื่อนแม่วงก์ สอดคล้องกับสิ่งที่ Sandoval และ Gil-Garcia (2014, p. 367) เรียกว่า การเคลื่อนไหวทางอินเทอร์เน็ตยุค 2.0 (Cyberactivism 2.0) ที่นักเคลื่อนไหวได้นำเครือข่ายสังคมออนไลน์ต่างๆ มาใช้ในการเคลื่อนไหวทางสังคม เนื่องจากสื่อสังคมออนไลน์มีจุดเด่นในเรื่องการสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้ร่วมเคลื่อนไหว ทั้งยังทำให้เกิดการมีส่วนร่วมโดยไม่มีเงื่อนไขของเวลาและสถานที่

จากการเคลื่อนไหวครั้งนี้เฟซบุ๊กถูกใช้เป็นเครื่องมือในการเคลื่อนไหวทางสังคมเพื่อขับเคลื่อนประเด็นสิ่งแวดล้อมในยุคใหม่ เป็นช่องทางสื่อสารที่มีประโยชน์ต่อนักเคลื่อนไหว/นักอนุรักษ์ เนื่องจากสามารถส่งต่อหรือแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นต่างๆ ได้ง่ายและรวดเร็ว สามารถกระจายข้อมูลเป็นเครือข่าย สอดคล้องกับแนวคิดการเคลื่อนไหวผ่านอินเทอร์เน็ต (cyberactivism) ที่ Vegh (2003) กล่าวว่า อินเทอร์เน็ตเป็นเครื่องมือของนักเคลื่อนไหวอิสระ โดยเฉพาะในกลุ่มที่มีแนวคิดสวนทางกับแนวคิดกระแสหลัก โดยอินเทอร์เน็ตช่วยให้การเคลื่อนไหวต่างๆ เป็นเรื่องง่ายขึ้น อย่างไรก็ตาม ประสิทธิภาพและประสิทธิผลของการเคลื่อนไหวในประเด็นสิ่งแวดล้อมผ่านสื่อสังคมออนไลน์ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ความสำคัญของประเด็นคัดค้าน ความสามารถในการใช้สื่อออนไลน์ของผู้ผลักดันประเด็น รวมถึงกระแสตอบรับจากเครือข่ายและผู้สนับสนุน เป็นต้น

ปัจจัยการเข้าร่วมเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์

ผลการศึกษาพบว่า ปัจจัยที่ผู้ใช้เฟซบุ๊กตัดสินใจเข้าร่วมคัดค้านเขื่อนแม่วงก์กับศศิณในเบื้องต้นเกิดจากความคล้ายคลึงด้านอุดมการณ์และฐานคิดเรื่องสิ่งแวดล้อมระหว่างผู้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวกับศศิณ กล่าวคือ ต่างเห็นความสำคัญของผืนป่า และห่วงหาพันภัยการป่าไม้กับสัตว์ป่า จึงเกิดการรวมตัวกันเป็นเครือข่ายของกลุ่มผู้คัดค้าน ดังที่ Liebowitz (2007, p. 3 อ้างถึงใน ศรีธัญญา หวังเจริญตระกูล, 2553, น. 22) กล่าวว่า เครือข่ายสังคมคือชุดของความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มของปัจเจกบุคคล องค์กร หรือใครก็ได้ที่สนใจในสิ่งที่เหมือนกัน นอกจากนี้ผู้ที่ออกมาเข้าร่วมเคลื่อนไหวเพราะมีความสนใจและมีแรงจูงใจในประเด็นสิ่งแวดล้อมอยู่ก่อนแล้ว อาจจะมาเพราะถูกชักชวนให้มาร่วมคัดค้านโดยเพื่อนและคนรู้จัก แต่ไม่ได้ออกมาเคลื่อนไหวเพราะพบเห็นกระแสการระดมพลในสื่อออนไลน์ ซึ่งประเด็นนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพิมลพรรณ ไชยพันธ์ (2555) ที่อธิบายว่า การชักชวนให้คนเข้าร่วมเคลื่อนไหวต้องให้ความสำคัญระหว่างบุคคลและใช้การสื่อสารแบบเผชิญหน้าซึ่งจะมีอิทธิพลในการโน้มน้าวใจได้ดีกว่าการชักชวนหรือรณรงค์ผ่านสื่อออนไลน์ที่เป็นความสัมพันธ์ทางสังคมแบบหลวมๆ และผู้คนไม่ได้รู้สึกยึดเหนี่ยวใกล้ชิดกันมากนัก

ความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นคัดค้านของกลุ่มตัวอย่างยังมีความสัมพันธ์กับแนวโน้มการเข้าร่วมเคลื่อนไหว ซึ่งพบว่ากลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นในระดับสูงหรือทำงานในแวดวงของงานอนุรักษ์ มีแนวโน้มเข้าร่วมเคลื่อนไหวคัดค้านโดยไม่ลังเลทั้งการเคลื่อนไหวแบบออนไลน์และออฟไลน์ ทั้งยังมีแนวโน้มจะเข้าร่วมการเคลื่อนไหวด้านสิ่งแวดล้อมอื่นๆ ด้วย ในขณะที่กลุ่มที่มีความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นในระดับกลางและระดับต่ำจะต้องพิจารณาปัจจัยหลายอย่างก่อนเข้าร่วม เช่น ประเด็นความขัดแย้ง ลักษณะกิจกรรมที่ตนสามารถจะเข้าร่วมได้ ความสะดวกของเวลาและสถานที่ เป็นต้น

นอกจากนั้น ผู้วิจัยวิเคราะห์ว่าอาจมีปัจจัยภายนอกที่ทำให้ผู้ใช้เฟซบุ๊กมาร่วมเคลื่อนไหว นั่นคือ ระยะเวลา

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

และรูปแบบกิจกรรมที่มีความเหมาะสม เนื่องจาก 1) กิจกรรมเดินเท้ามี่ระยะเวลาเพียง 13 วัน การรายงานสถานการณ์ต่างๆ ของศินยังอยู่ในความสนใจของผู้ติดตาม 2) จุดหมายปลายทางของการเดินที่หอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานครเป็นจุดที่ผู้คนสามารถเดินทางมาได้สะดวก 3) ศินสร้างความสำคัญให้การเดินเท้าเป็นกิจกรรมที่โดดเด่นที่สุดในการคัดค้านเขื่อนครั้งนี้ ผู้ติดตามที่ไม่สนับสนุนการสร้างเขื่อนอาจจะมาร่วมเดินเพราะเข้าใจว่าเป็นวิธีการแสดงออกที่ชัดเจนที่สุดในการคัดค้านเขื่อน นอกจากนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าผู้ใช้เฟซบุ๊กแต่ละคนเข้าร่วมเคลื่อนไหวในระดับแตกต่างกัน ซึ่งระดับการเข้าร่วมในที่นี้วัดจากการวางแผน/จัดกิจกรรม และระยะเวลาที่ร่วมเคลื่อนไหว ดังแสดงในภาพที่ 2 โดยศินในฐานะแกนนำการเคลื่อนไหว (วงที่ 1) เป็นบุคลากรหลักในการสื่อสารสู่สาธารณะและจัดกิจกรรมต่างๆ หรืออยู่ในตำแหน่งศูนย์กลางของเครือข่าย (Star Role) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความเชื่อมโยงกับบุคคลอื่นๆ เป็นจำนวนมาก เช่น หัวหน้า หรือประธานเครือข่าย (กาญจนา, 2552) ขณะเดียวกัน มูลนิธิสีเขียว และเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ (วงที่ 2) ก็ร่วมวางแผนและเป็นที่มางานจัดกิจกรรม จึงถือเป็นผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวระดับเข้มข้น เนื่องจากร่วมเคลื่อนไหวมาโดยตลอด เปรียบเทียบได้กับตำแหน่งผู้ประสานงาน (Liaison Role) ซึ่งเป็นบุคคลที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มหนึ่งไปยังอีกกลุ่มหนึ่ง ส่วนผู้เข้าร่วมกิจกรรมคนอื่นๆ ซึ่งอาจเป็นทั้งผู้ติดตามเฟซบุ๊กศิน และผู้คัดค้านทั่วไปก็ตามมาร่วมเคลื่อนไหวในวงที่ 3 หรือในตำแหน่งสมาชิก (Membership Role) เป็นบุคคลที่เป็นสมาชิกกลุ่มหรือพวกของเครือข่าย เมื่อกิจกรรมเดินเท้าและการชุมนุมสิ้นสุดลง ผู้เข้าร่วมในวงนี้จะสลายตัว เหลือเพียงวงที่ 1 คือ ศิน และวงที่ 2 คือเครือข่ายองค์กรอนุรักษ์ที่ยังคงแสดงบทบาทเป็นแกนนำและวางแผนการเคลื่อนไหวต่อไป

ภาพที่ 2 แสดงระดับการเข้าร่วมของผู้มีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์

การประสานระหว่างการเคลื่อนไหวในโลกออนไลน์และออฟไลน์

การเคลื่อนไหวเพื่อคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ด้วยการสื่อสารในโลกออนไลน์และการจัดกิจกรรมในโลกออฟไลน์ทำให้เกิดผลที่แตกต่างกัน การเคลื่อนไหวออนไลน์ผ่านเฟซบุ๊กทำให้การกระจายของข้อมูลข่าวสารในเครือข่ายผู้ใช้เฟซบุ๊กเป็นไปอย่างรวดเร็วและยังทำให้ผู้ใช้ติดตามสถานการณ์ได้ตามเวลาที่เกิดขึ้นจริง (real time) ในขณะที่การเคลื่อนไหวในบริบทออฟไลน์อย่างการเดินคัดค้านและการชุมนุม ทำให้การเคลื่อนไหวเป็นรูปธรรมมากขึ้น

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

ผลการศึกษาจากกลุ่มตัวอย่างทำให้พบว่า ผู้ที่แสดงออกในการคัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์บนเฟซบุ๊กมักจะออกมาพร้อมเคลื่อนไหวในบริบทออฟไลน์ด้วย เช่น ร่วมเดินเท้าคัดค้าน ร่วมชุมนุมบริเวณหอศิลป์วัฒนธรรมแห่งกรุงเทพมหานคร ฯลฯ สอดคล้องกับผลการศึกษาของ Calenda และ Mosco (2007 อ้างถึงในพิมลพรรณ ไชยนันท์, 2555, น. 285) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมในบริบทออฟไลน์กับออนไลน์มีความเกี่ยวเนื่องกัน เช่นเดียวกับที่ Harlow (2012) ระบุว่า การที่ผู้ประท้วงเคลื่อนไหวโดยใช้องค์ประกอบต่างๆ บนเฟซบุ๊กมีส่วนช่วยให้เกิดการรวมตัวอย่างเหนียวแน่นของกลุ่มผู้ประท้วงในโลกออนไลน์ ซึ่งนำไปสู่การออกมาชุมนุมประท้วงในโลกออฟไลน์ด้วย อย่างไรก็ตาม การใช้เทคโนโลยีสื่อใหม่ผ่านเครือข่ายสังคมออนไลน์ช่วยในการเคลื่อนไหวคัดค้านเขื่อนแม่วงก์เพียงอย่างเดียวก็อาจจะมีประสิทธิผลไม่มากพอจนนำไปสู่การชะลอโครงการได้ เพราะสื่อสังคมออนไลน์เป็นเพียงช่องทางที่ช่วยให้การสื่อสารสะดวกรวดเร็วยิ่งขึ้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการเคลื่อนไหวที่เป็นรูปธรรมควบคู่กัน สอดคล้องกับที่ Norris (2000 อ้างถึงใน พิมลพรรณ ไชยนันท์, 2555, น. 282) ระบุว่า การใช้อินเทอร์เน็ตไม่ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองอย่างพลิกโฉม แต่ช่วยให้พลเมืองสามารถทำกิจกรรมทางการเมืองที่ทำอยู่แต่เดิมในบริบทออฟไลน์ในรูปแบบและช่องทางใหม่ อีกทั้งยังขยายช่องว่างของการมีส่วนร่วมทางการเมืองที่มีอยู่เดิมระหว่างกลุ่มคนที่มีส่วนร่วมอยู่แล้วกับคนที่ไม่มีควมสนใจและไม่มีส่วนร่วมให้เพิ่มขึ้น

ข้อเสนอแนะสำหรับงานวิจัยในอนาคต

1. งานวิจัยนี้ศึกษาเฉพาะการสื่อสารของกลุ่มผู้คัดค้านการสร้างเขื่อนแม่วงก์ แต่ประเด็นนี้ยังมีผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder) กลุ่มอื่นๆ เช่น ภาครัฐ ประชาชนในพื้นที่ ภาคอุตสาหกรรมและประชาชนที่อาจได้รับผลกระทบจากอุทกภัย เป็นต้น งานวิจัยในอนาคตอาจศึกษาการสื่อสารหรือวาทกรรมของกลุ่มผู้สนับสนุนให้มีการสร้างเขื่อนแม่วงก์หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่มีความเห็นต่างออกไป เพื่อให้เกิดมุมมองที่หลากหลายเกี่ยวกับการสื่อสารและการสร้างวาทกรรมเรื่องสิ่งแวดล้อม
2. ควรมีการศึกษากการใช้สื่อสังคมออนไลน์ในการขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมอื่นๆ เพื่อให้เข้าใจลักษณะการเคลื่อนไหวและผลที่เกิดจากการนำเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะอินเทอร์เน็ตเข้ามาใช้ ซึ่งแตกต่างจากการเคลื่อนไหวในอดีตที่มักใช้การเคลื่อนไหวแบบออฟไลน์

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และคณะ. (2549). **ใต้ฟ้าการศึกษาแห่งการศึกษ สื่อบุคคล และเครือข่ายการสื่อสาร ภาพรวมจากงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกองทุนสนับสนุนการวิจัย. [Kanjana Kaewthep. (2006). *Under the Education Horizon: Personal Media and Communication Network: An Overview from Researches*. Bangkok: The Thailand Research Fund]
- กาญจนา แก้วเทพ และ ศรีธรรม วจนสุพจน์. (2556). **สื่อสาร-สิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ภาพพิมพ์. [Kanjana Kaewthep, Sritorn Rotchanasuphot. (2013). *Communication-Environment* (1st edition). Bangkok: Parbpim Ltd.]
- มูลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2547). **เช็อน: นวัตกรรมแห่งปัญหา**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สถาบันองค์กรพัฒนาชุมชน. [Seub Nakhasathien Foundation. (2004). *Dam: Problematic Innovation*. Bangkok: Community Organizations Development Institute]
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2540). **ขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมรูปแบบใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์วิจัยและผลิตตำรามหาวิทยาลัยเอริก. [Chairat Charoensin-o-larn. (1997). *New Social Movements* (1st edition). Bangkok: Krirk University's Research and Development Center]
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2554). **วาทกรรมการพัฒนา อำนาจ ความรู้ ความจริง เอกลักษณ์ และความเป็นอื่น**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิภาษา. [Chairat Charoensin-o-larn. (2011). *The Discourses of Development: Power, Knowledge, Truth, Identity, and Otherness* (5th edition). Bangkok: Vibhasa]
- เดวิด เมอเรีย. (2536). **เช็อน: เหตุแห่งความขัดแย้งในสังคมไทย**. แปลโดย กรรณิการ์ พรมเสาร์. กรุงเทพมหานคร: คณะกรรมการเผยแพร่และส่งเสริมงานพัฒนา. [David Murray. (1993). *Dam (ned) conflicts in Thailand*. Bangkok: Thai Development Support Committee]
- โดม ไกรปกรณ์. (2536). **ขบวนการสิ่งแวดล้อมในสังคมไทยระหว่าง พ.ศ.2525-2535: ศึกษาการเคลื่อนไหวคัดค้านโครงการเขื่อนน้ำโจน เขื่อนแก่งกรุง และเขื่อนปากมูล**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [Dome Kraipakorn. (1993). *The Environmental Movement in Thai Society 1982-1992 : study on movements against Nam Chon, Kaeng Krung and Pak Mun dam*. Chulalongkorn University]
- พิมลพรรณ ไชยพันธ์. (2555). **สื่อออนไลน์กับการสื่อสารทางการเมืองของเยาวชนไทย**. วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [Pimonpan Chainan. (2012). *Online Media and Political Communication of Thai Youth*. Chulalongkorn University]
- วรินดา เปลียนสี. (2554). **การรณรงค์เรื่องจิตอาสาในเฟซบุ๊กแฟนเพจ ช่วงวิกฤติอุทกภัย พ.ศ.2554**. โครงการวิจัยพหุเทศศาสตร์มหาบัณฑิต, สาขาวิชานิเทศศาสตร์ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [Varinda Pliansri. (2011). *Volunteering Campaign in Facebook Fanpage during Flood Crisis 2011*. Chulalongkorn University]

วารสารวิชาการระดับชาติที่ได้รับการรับรองคุณภาพจากศูนย์ดัชนีการอ้างอิงวารสารไทย (TCI) กลุ่มที่ 1

- วรรณิ พฤตมิถาวร. (2530). การศึกษาปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดการเลือกยุทธวิธีในขบวนการทางสังคม: ศึกษากรณีการคัดค้านการสร้างเขื่อนน้ำโจน. วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. [Wanni Phrutthithawon. (1987). A Study of the Factors which are the Determinants for the Selection of Strategies in Social Movement : A Case Study of the Protest Against the Construction of Nam Choan Dam. Chulalongkorn University]
- ศรัณยา หวังเจริญตระกูล. (2553). พฤติกรรมในการใช้ แรงจูงใจ และการรับรู้ปัญหาจากการใช้เว็บไซต์เครือข่ายทางสังคมของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นในเขตกรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวารสารสนเทศ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [Saranya Wangcharoentrakul. (2010). Use, Motivation and Perception of Problems in Social Networking Sites of Lower Secondary School Students in Bangkok. Chulalongkorn University]
- อัญญรัตน์ เอี่ยมเอิบ. (2553). การสื่อสารทางการเมืองของกลุ่มนักการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ทางการเมืองผ่านเว็บไซต์เครือข่ายทางสังคม. วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยมหาบัณฑิต, สาขาวิชาวารสารสนเทศ ภาควิชาวารสารสนเทศ คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. [Unyarat Eamor. (2010). Political Communication of Politicians and Political Interest Groups via Social Networking Websites. Chulalongkorn University]
- Eva Anduiza, Michael J. Jensen & Laia Jorba. (2012). Digital Media and Political Engagement Worldwide. New York: Cambridge University Press
- Summer Harlow. (2012). Social media and social movements: Facebook and an online Guatemalan justice movement that moved offline. New York : SAGE.
- Martha McCaughey & Michael D. Ayers. (2003). Cyberactivism. New York : Routledge.

เว็บไซต์

- Rodrigo Sandoval-Almazan & J. Ramon Gil-Garcia. (2015) Towards cyberactivism 2.0? Understanding the use of social media and other information technologies for political activism and social movements [online]. (2014). Access: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0740624X14000902>, June 1, 2015.